

Minárik, Jozef

Písně nové Jána Silvána : prof. Milanovi Kopeckému k 60. narozeninám

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1986, vol. 35, iss. D33, pp. 89-98

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107585>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOZEF MINÁRIK

PÍSNĚ NOVÉ JÁNA SILVÁNA

Prof. Milanovi Kopeckému k 60. narodeninám

Slovenskí i českí bádatelia, ktorí sa zaoberali postavou renesančného básnika Jána Silvána, sa prevažne sústredili na jeho život (Boris Bálent, Ivan Vávra a i.). Boli však i pokusy skúmať jeho spevník *Písně nové* na sedm žalmů kajících i jiné žalmy z literárneho aspektu (Rudo Brtáň, Ján Čaplovič, Ludmila Čuprová), no len ojedinele sa dotýkali komplexného hodnotenia ideovoumeleckej stránky Silvánovej duchovnej lyriky (Jozef Minárik). V tomto príspevku teda pôjde o vykreslenie Silvánovho básnického portrétu.

Ján Silván (Johannes Silvanus de Merica, Joachimsthal) sa narodil r. 1493 v Borovej (lat. Merica, nem. Joachimsthal) pri Trnave. Meno Silvanus prijal podľa chlapčenského domáceho pomenovania Sylva (od birmovného mena Silvester). Pochádzal z poddanskej katolíckej rodiny. Študoval na univerzite vo Viedni (1516). Podrobil sa druhému krstu u švajčiarskych krstencov v Ivančiciach na Morave (1526—1527), kde sa stal ich kazateľom (1527). Prenasledovanie krstencov na Morave postihlo aj Silvána (1535—1536). Skrýval sa možno v Malých Karpatoch. Potom odišiel do Horšovského Týna v Čechách (asi r. 1539), ke pôsobil istý čas (asi do r. 1552) ako pisár u katolíckeho šľachtica Jana Popela z Lobkovic (1490—1569). Priznával sa však pravdepodobne k oficiálnej cirkvi pod obojakým spôsobom. Bol dobre situovaným erbovným mešťanom (sobáš so zámožnou Ludmilou okolo r. 1550). Po smrti Jana Popela z Lobkovic sa presťahoval do Domažlíc (asi r. 1570), kde žil ako vážny mešťan, majiteľ domu pri radnici a majetku v Starých Netoliciach i v Bezděkove a na konci života ako senátor (1572). Zomrel 14. 2. 1573 v Domažliciach.

Silván je autorom spevníka *Písně nové* na sedm žalmů kajících i jiné žalmy (Praha 1571, 1578).

Spevník vyšiel v dvoch vydaniach — prvé vydanie dva roky pred autorovou smrťou a druhé vydanie o päť rokov po jeho smrti. Prvé vydanie sa nezachovalo úplné. Chýba mu titulný list, štyri strany uprostred a koniec (časť prídavku cudzích piesní). Obsahuje Silvánove parafrázy siedmich biblických Dávidových „kajúcich žalmov“ (6, 31, 37, 50, 101, 129, 142) a ďalších dvoch žalmov

(90, 78), dvadsaťtri pôvodných autorových piesní a desať bratských piesní. Druhé vydanie je rozšírené (napr. o šesť nových autorových piesní).

Spevník *Písne nové* na sedm žalmů kajících i jiné žalmy predstavuje len torzo Silvánovej básnickej tvorby. Niekoľko piesní s časovým údajom poukazuje na to, že Silván sa zaoberal skladaním piesní najmenej štyridsať rokov — od svojej mladosti do sklonku života (Spomozíš mi z hofe mého, 1830; Z hľubokosti volám k tobě, 1836; Poražený lid na světě, 1548; Kdo chce stále štěstí míti, asi před 1550; Přišel jsem na tento svět, 1564; Čas se blíží již k večeru, 1564; Od božího narození po tisíci letech, 1571).

V Silvánových piesňach sú časté akrostichy (napr. Johannes Syluanus, Kristof Lhotczky, Pawel Wlasky). Významná je skutočnosť, že Silván vo väčšej miere ako ostatní autori skladal svoje piesne na melódie svetských piesní (dvadsaťsedem piesní na nápev umelej, poloľudovej a najmä ľudovej svetskej piesne, napr. piesne O muránskom zámku; Proč kalina v strouze stojí; Pěkná Káča trávu žala). Len niekoľko incipitov poukazuje na piesne slovenského pôvodu alebo na varianty známe v slovenskom prostredí (O muránskom zámku; O krále Ludvíka porážce; Stojí lipka v čirém poli listu širokého; Proč kalina v strouze stojí). Spevník je dôležitý aj pre hudobnú históriu, lebo niektoré piesne majú aj notované nápevy.

Prvá časť spevníka obsahuje deväť žalmových parafráz. Žalmy vyhovovali svojim ideovumeleckým charakterom psychickému spôsobeniu a citovému rozpoloženiu Silvána. Preto ich parafrázy nesú na sebe v značnej miere pečať osobnej, intímnej lyriky, nevyhýbajúcej sa ani renesančným myšlienkovým a estetickým prvkom. Silván však zaobchádzal s predlohou veľmi citlivo. Nenarúšal celkovú ideovumeleckú koncepciu starozákonného žalmového textu. Pôvodné žalmové dvojveršia prebásnil do štvorveršových strof. Parafrázy reprezentujú doslovne prebraté žalmové štylizácie (motívy, lexiku a básnickú frazeológiu), parafrázy žalmových štylizácií (miernejšie alebo voľnejšie preštylizovanie motívy, lexiky a básnická frazeológia podľa vlastnej básnickej invencie). Doslovne prebraté žalmové štylizácie sa vyskytujú predovšetkým v prvom verši štvorveršovej strofy, lebo východiskom parafráz je prvý verš žalmového dvojveršia. Parafrázy žalmových štylizácií sú najčastejšie v druhom verši štvorveršovej strofy, v ktorom autor voľnejšie rozvádza obsah žalmového dvojveršia. Samostatné štylizácie sa uplatňujú v treťom a najmä v štvrtom verši štvorveršovej strofy. Neraz menia pôvodný zmysel jednotlivých myšlienok a motívov alebo ich adaptujú na konkrétnejšie situácie, ktoré súvisia najmä s autorovým osobným životom. Stávajú sa tak dôležitým príspevkom k formovaniu osobnej, intímnej lyriky, ba v mnohom aj jej renesančnosti. Autor v nich dáva nazrieť do hĺbín svojej duše a života. Vyspieva svoju ľútosť nad samopašným životom (Pane Bože, ne v prchlivosti tvé), posťažuje sa na úklady osobných nepriateľov (Pane Bože, uslyš modlitbu mou) a pod. Renesančnosť sa prejavuje predovšetkým odpútaním sa od prísneho náboženského chápania životnej reality a príklonom k silnému subjektivismu a emocianolite, ktoré vyplývajú z názorného zobrazovania problémov ľudského individua, básnikovho vlastného „ja“ a jeho vnútorného života, duševných stavov a citových nálad. Už tu načrtáva Silván svoj básnický a ľudský portrét: obraz nevyrovnaného a duševne rozháraného človeka, ktorý váha medzi stre-

dovekou askézou a slobodnejším renesančným chápaním života (Pane Bože, ne v prchlivosti tvé; Pane Bože, uslyš modlitbu mou).

Štýl parafráz syntetizuje lyrickú emiocionálnosť a expresívnosť s explikatívnejšou reflexívnosťou. Používa jednoduché prostriedky biblickej žalmistiky (hyperbolizujúce epiteta, synonymá, antitézy a komparácie), ba aj niektoré štylistické prostriedky renesančnej poetiky, ako svedčí výber slov, vzratov a obrazov, ktoré charakterizuje renesančný zmysel pre svetlejšie stránky reality (*směle, mocně, lehčeji*), pre expresívnu konkrétnosť (*závaží mých hřřchuov [. . .] z složiž z mé šíje doluov*), pre ľudovú frazeológiu (*na pravici jich postaví se čert*) a pre antické kultúrne dedičstvo (*udatnější budeš než Herkulíš*).

Parafrázovaniu žalmov sa venovali už mnohí českí autori pred Silvánom (bratrské koncionály, 1541, 1561). Silván bol však prvý básnik v slovenskej i českej literatúre, ktorý parafrázoval ucelenú časť žaltára ako spevný text. Až po ňom vzrástla najmä v českej literatúre obľuba parafrázovania siedmich „kajúcich“ žalmov (napr. v kancionáli Jakuba Kunvaldského, 1576, Jana Musophila, 1585, Tobiáša Závorku Lipenského, 1606, Sixta Palmu Močidlanského, 1615), ale aj celého žaltára (napr. Jan Vorličný, 1572, Jiří Strejc, 1587, Jakub Melissaeus, 1896).

Parafrázy žalmov majú rozmanitú básnickú kvalitu. V porovnaní so Silvánovými parafrázami sa vyznačujú väčším prozaizovaním (J. Vorličný) alebo poetizovaním (bratrské koncionály, J. Kunvaldský). Silvánove parafrázy však obsahujú najviac prvkov intímnej lyriky.

Veľmi zaujímavé je porovnanie Silvánových parafráz s parafrázami poľského renesančného básnika Jána Kochanowského (1530—1584), ktorý vydal celý Dávidov žaltár (1579), ale aj samostatne sedem „kajúcich“ žalmov (1579). Silván má slobodnejší, osobnejší a emocionálnejší prístup k pôvodnému textu. Kochanowski sa zase prejavuje ako väčší majster básnického slova a techniky (napr. v epitetách a rýmoch).

Obširnejšia a z literárneho hľadiska pozoruhodnejšia je druhá časť spevníka, ktorá obsahuje pôvodné Silvánove piesne. Predstavuje vlastné jadro spevníka. Piesne patria prevažne do kategórie osobnej, intímnej lyriky. Zväčša je to v pravom zmysle slova subjektívna lyrika (city, zážitky a myšlienky básnického subjektu individualizované a vyjadrené priamo cez vlastné „ja“). Len niekoľko piesní stojí na rozhraní subjektívnej a objektívnej lyriky (city, zážitky a myšlienky básnického subjektu do istej miery zovšeobecnené a vyjadrené sprostredkované cez kolektívne „my“). Malý zlomok piesní napokon reprezentuje typickú duchovnú poéziu (cirkevné alebo príležitostné náboženské piesne).

V subjektívnej piesňovej lyrike vyslovuje Silván svoje ľudské túžby (napr. želanie dostať počestnú a vernú ženu v piesni *Slušíš vždy za to prositi*) a názory na životnú realitu (napr. myšlienka o pomínutelnosti všetkých pozemských vecí v piesni *Marnost na všem znám a vidím*). V intímnych básnických spovediach obnažuje najtajnejšie kútiky svojho vnútra: osobné ťažkosti a problémy (*Z hlubokosti volám k tobě; Pomáhejž mi, Pane Jezu Kriste*) a hlboký smútok, žiaľ i bolesť, ktoré vyplývajú z neúspešného boja proti vlastným slabostiam (*Jať již nechci meškati*), zo straty dobrého svedomia (*Srozumívám tomu, žeť radosti není*) a z rozčarovania nad premárnenou, búrlivou mladosťou (*Slibovalť jsem vždy mnoho; Jak jest čistá věc z mladosti*) a napokon vyúsťujú do

krajného zatrpknutia, bezmocnosti a zúfalstva (Čekám toho ve dne v noci; Smutku mého velikého komuž mám toužiti; Jak těžké souzení vždy na svém svědomí snáším vždy ve dne v noci). Silvánov básnický portrét je obrazom duševne nespokojného a rozčesnutého človeka, ktorý sa usiluje vybfdnúť z vnútorného chaosu hľadaním a dosiahnutím absolútnej istoty v náboženskom chápaní (Spomozíh mi z hoře mého). Náboženská morálka a idey (telesné umftvovanie, sebaobviňovanie, pokánie a pod.) však pritom ustavične narážajú na životnú realitu a na prirodzené ľudské túžby, čo sa odráža v rozmanitej miere uplatňovania náboženských konvenčných prvkov (menšia náboženská konvenčnosť v piesňach Z hlubokosti volám k tobě; Srozumívám tomu, žeť radosti není; Slušíť vždy za to prositi). Stupeň prenikania náboženských konvenčných prvkov nie je napokon taký rozhodujúci, aby negatívne ovplyvnil ideovoumeleckú hodnotu najzrelších piesní (Z hlubokosti volám k tobě; Marnost na všem znám a vidím; Slibovalť jsem vždy mnoho; Jak jest čistá věc z mladosti).

Piesňová lyrika stojaca na rozhraní subjektívnej a objektívnej lyriky je poznačená podobným osobným žiaľom, ale povýšeným do všeobecnejšej a objektívnejšej roviny ľudských citov, zážitkov a myšlienok. Spieva sa v nej o úpornom hľadaní šťastia na svete (Kdo chce stále štěstí míti) a najmä o dobrom svedomí ako o najväčšej rozkoši (Slušíť na to vždy každý čas mysliti; Kdože miluje nesmírně tělesné žádosti). Náboženská konvenčnosť má rovnakú úlohu ako v subjektívnej piesňovej lyrike (napr. premáhanie telesných pokušení v piesni Rozpomeniž se, mládenče výborný).

Typická duchovná poézia má oslavný a ďakovný charakter. Premieta sa v nej neutešený stav prenasledovanej cirkvi (Porazený lid na světě). Nechýbajú v nej však ani spoločenské a sociálne motívy (napr. zmienky o biede v piesňach Sláva Bohu na výsosti a Porazený lid na světě).

Silvánova intímna lyrika sa vymyká z rámca konvenčnej duchovnej poézie. Vieroučnú nedogmatickosť a svetskosť v nej vystihol už Silvánov vrstovník, biskup Jednoty bratskej Jan Blahoslav (1523—1571), ktorý sa uznanlivo vyjadril o Silvánovom hudobnom a básnickom nadaní, ale nelichotivo o jeho osobných vlastnostiach (pijan a búrlivák). Silván podľa neho „jiných písní rozličných mnoho složil, ale ty se lépe světu trefují než Jednotě“.

Náboženské konvenčné prvky v Silvánových piesňach majú predovšetkým mravoučnú náboženský charakter. Silvánova rozbúrená myseľ sa upína k metafyzickému absolútnu. Boh ako nebeská vrchnosť a hybná sila vesmíru je pôvodcom a darcom všetkého na svete. S bezvýhradným uznávaním metafyzického absolútna súvisí neustále zdôrazňovanie antagonizmu medzi pozemským a nadpozemským svetom a medzi reálnym a posmrtným životom, pričom pozemskosť a realita sa interpretujú z hľadiska náboženských mravoučných hodnôt (pomínutosť, nedokonalosť, falošnosť a strastiplnosť pozemského sveta, ale večnosť, pravosť a veselie posmrtného života). Pozemský a reálny svet i život ako „summa všech marností“ dokazuje, že všetko v ňom podlieha ustavičnej zmene: „[. . .] neustavičná v světě jest každá hodina [. . .], všecko, co jest v světě, všeho jest proměna [. . .]“ (Přišel jsem na tento svět). Premenlivosť, nestálosť a pomínutosť Silvána doslovne fascinuje, a preto sa k nim často vracia (Marnost na všem znám a vidím; Jak jest čistá věc z mladosti; Rozpomeniž se, mládenče výborný). Operuje pritom aj kategóriou nenávratného a premárneného času (Smutku mého velikého komuž mám tou-

žiti). Orientácia na nadpozemský a posmrtný život si vyžaduje askézu, ktorá spočíva predovšetkým v boji s telesnosťou a v umŕtvovaní telesných žiadostí, rozkoší, vášní, pokušení a radovánok, ktoré prinášajú iba rozčarovanie, trpkosť a smútok (Kdož miluje nesmírně tělesné žádosti; Rozpomeniž se, mládenče výborný; Jáť již nechci meškati).

Silvánova osobná, intímna lyrika vyrastá z antagonistického napätia medzi pozemským svetom a nadpozemským svetom a medzi reálnym a posmrtným životom. Antagonistické napätie medzi týmito svetmi a životmi sa premieta vo forme ustavičného konfliktu medzi vyplňaním prirodzených ľudských sklonov, túžob a potrieb a ich negovaním i potláčaním v duchu náboženských morálnych predpisov a zásad, pričom sa odokrýva disharmónia medzi skutočnosťou a kresťanskými ideálmi. V podstate tu ide o ideový konflikt medzi novým a starým myslením — medzi renesančným a stredovekým názorom. Z antagonistického napätia a realizácie konfliktu tohto napätia sa rodí najtypickejšia črta Silvánovej osobnej, intímnej lyriky: hlboký smútok, žiaľ, bolesť, nespokojnosť, strach, úzkosť, muky, súženie, zúfalstvo a duševná rozorvanosť (Spomozíž mi z hoře mého):

„Jsem vždy smutný, na každý čas
neupokojený;
jsa v velikém soužení,
žádám potěšení.
Nic chudšího nemůž býti,
nebt' nemám co víc stratiti.
[...]
Jsemť roztržen na vše strany,
nevím, co činiti [...].“

S týmito pesimistickými pocitmi súvisí ustavičné ľútostivé a kajúčne sebaobviňovanie, niekedy až flagelantské. Silván priznáva, že sa usiloval bojovať proti „nezbedným“ telesným pokušeniam, ale vinou svojej slabosti a nestálosti v predsavzatiach v tomto ťažkom boji neobstál (Slibovalť jsem vždy mnoho). Autorovo sebaobviňovanie nadobúda veľmi zaujímavú a zvlášť pôsobivú podobu v piesňach, v ktorých básnik komentuje svoju samopašnú mladosť, prežitú v radovánkach, rozkošiach a vášňach (Slibovalť jsem vždy mnoho; Jak jest čistá věc z mladosti; Rozpomeniž se, mládenče výborný). Autor sa obáva večného zatratenia a z hriechov mladosti aj mužného veku sa vykupuje pokornou kajúcnosťou (Jáť již nechci meškati).

V Silvánovej osobnej, intímnej lyrike však možno nájsť aj odraz zážitkov, ktoré nepravmeria z antagonistického napätia medzi týmito svetmi a životmi, ale majú bezprostredný vzťah k skutočnosti a k autorovmu osobnému životu. Medzi takéto zážitky patria najmä bolestné reminiscencie na úklady osobných nepriateľov (Z hlubokosti volám k tobě).

Náboženská mravoučnosť v rozmanitej miere poznačila aj ostatné myšlienkové okruhy. Najfrekvencovanejšie z nich sú meditácie o šťastí, rozkoši, práci, majetku a najmä o dobrom svedomí (resp. o cnosti, nevinnosti a spravodlivosti). Silvánova predstava o ľudskom šťastí je reálna a hmotná. Každý človek na svete hľadá šťastie a pracuje v biede a psote, aby ho dosiahol (Kdo chce stále štěstí míti):

„Rozum lidský nezná toho,
jest nás v světě příliš mnoho,
každý hledá štěstí svého.

[...]

O co jest těch lidí v světě,
pracujíc vždy v bídě, psotě,
milé štěstí, to vše pro tě!

Tak chtíc štěstí dosáhnouti,
velmi slavní v světě slouti,
všudy ve všem přednost mítí.“

Keď sa však autor zamýšľa nad hodnotou šťastia, priznáva mu len pominuteľnosť, nestálosť a falošnosť, pričom za jeho darcu i odnímateľa považuje Boha (Přišel jsem na tento svět). Silván nekompromisne odsudzuje vychutnávanie pozemských radostí (Přišel jsem na tento svět). Telesné rozkoše sú lahodné, ale chytro sa pominú (Rozpomeniž se, mládenče výborný) a prinášajú iba trpkosť, smútok, bolesť a pláč (Slibovat' jsem vždy mnoho). K práci má Silván kladný vzťah. Považuje ju za potrebnú, lebo zadáva ju ľuďom živobytia a majetok (Marnost na všem znám a vidím). Zdôrazňuje však, že práca bez božej pomoci by nebola užitočná a prospešná (Čas se blíží již k večeru). Majetok sa dosahuje prácou, ale je to boží dar (Marnost na všem znám a vidím). Netreba si v ňom zakladať, lebo sa pominie (Přišel jsem na tento svět). Najviac pozornosti venuje Silván otázke dobrého svedomia. Vyplýva to z toho, že sa štylizuje ako veľký hriešnik, ktorého sužuje svedomie, najmä v starobe a v predtuche blížiacej sa smrti. Dobré, čisté, bezpečné a pokojné svedomie je pravá a najväčšia rozkoš, ktorá poskytuje človeku potešenie, radosť a veselú myseľ (Kdož miluje nesmírně tělesné žádosti). Potešenie z dobrého svedomia nepoznal ani Silván v mladosti, lebo ju prežil po „epikurejsky“. V zrelom veku si však z neho spravil doslovne životný program (Jak jest čistá věc z mladosti). Strata dobrého svedomia zapríčiňuje „srdečný nepokoj“ a prináša zármutok a súženie (Srozumívám tomu, žeť radosti není).

Silvánova osobná, intímna lyrika sa neobmedzuje len na úzke osobné problémy, ale všima si aj širšie spoločenské a sociálne javy. Interpretuje ich z hľadiska všeobecnejšie chápanej etiky (napr. topický lament nad neradostnou skutočnosťou v piesni Poražený lid na světě). V tomto duchu medituje aj o bohatých a chudobných, ale niekedy sa uchyľuje k ostrejšiemu tónu proti nenásytným boháčom a nespravodlivým pánom a hlbšie sympatizuje s opovrhovanými a trpiacimi bedármi (Přišel jsem na tento svět; Marnost na všem znám a vidím). Osobné problémy vyvolané konkrétnou spoločenskou situáciou a politickými udalosťami stvárnil Silván predovšetkým v piesni s rozhorčeným politickým akcentom, ktorým nezvoláva pomstu len na svojich nepriateľov, ale aj na „švábsky punt“ — protireformačný vojenský zväz švábskych miest a juhonemeckých feudálov (Z hlubokosti volám k tobě).

Nové Silvánove piesne v druhom vydaní predstavujú zväčša typickú duchovnú lyriku. Autor sa však usiluje prekonať jej konvenčnosť sviežimi prvkami svetských literárnych žánrov, najmä ľúbostnej lyriky (dialóg duše a tela v piesni Anoť mi to velmi dobře známé, koncipovaný v duchu álb — rozlúčko-

vých erotických piesní pred svitaním). V piesňach, ktoré patria do kategórie subjektívnej lyriky, ide znova o intímne básnické svede doráňaného ľudského vnútra (napr. najkrajšia, takmer svetská piesňová elégia o nenávratne stratenej a premárnenej mladosti a čase Ej, žalostivá a nešťastná ta přesmutná chvíle). Záujem o spoločenské a sociálne javy sa prejavuje sympatizovaním s jednoduchými bedármi a odsudzovaním nadutých boháčov (Bože Otče, Pane všemohúci):

„Lepšíj jest chudáček v své sprostnosti
než bohatec nadutý v své zlosti.“

Renesančným duchom je preniknutá najmä oslava mladosti a chápanie kategórie času. Mladosť poskytuje radosti, kým staroba prináša iba mrzutosti. Čas je najdrahším majetkom na svete. Nesmie sa premárniť, lebo sa nikdy nevráti (Ej, žalostivá a nešťastná ta přesmutná chvíle).

Silván reprezentuje typ renesančného básnika, ktorý sa usiluje prekonať stredoveké ideovumelecké princípy literárnej tvorby. Nesvedčí o tom len jeho netradičná predstava o náboženskej poézii, ktorú zbavuje náboženskej dogmatickosti a konvenčnosti a pretvára ju na osobnú, intímnu lyriku, ale aj bohaté svetské motívy renesančného charakteru. Disharmónia medzi životnou praxou a náboženskou doktrínou vyvoláva v básnikovej tvorbe podobné dramatické napätie stelesnené v pocitoch rozčarovania a trpkosti ako v neskoršom manierizme, ale u Silvána vyplýva ešte z konfliktu medzi renesančnými a stredovekými ideálmi.

Kompozícia Silvánových piesní sa vyznačuje sklonom k myšlienkovému a motivickému paralelizmu, ktorý sa často buduje na opakovaní tých istých alebo podobných prvkov (napr. opakovanie rovnakých alebo synonymických veršov, rovnakých strof). Príznačná je kompozičná trojčlennosť (úvod, jadro a záver). Úvod a záver sa najčastejšie koncentrujú v jednej strofe. Úvod má prevažne charakter expozície, ktorá naznačuje myšlienkovú problematiku piesne. V závere je najfrekventovanejšia apostrofa ľudí a najmä Boha. Pomerne veľa piesní však nepozná trojčlenné kompozičné členenie. Najčastejšie v nich splýva úvod s jadrom.

Strofická forma pôvodných piesní je rozmanitá (2–12 veršová strofa). Vyskytujú sa dvojveršia (8,70 %), trojveršia (17,65 %), päťveršia (8,45 %), šesťveršia (14,30 %), sedemveršia (6,65 %), ale najfrekventovanejšie sú štvorveršia (40,90 %). V troch nepravidelných strofických formách (8-, 9- a 10-veršová strofa, 9- a 11-veršová strofa, 8- a 12-veršová strofa) prevláda osemveršie a jedenásťveršie. Počet strof v jednotlivých piesňach sa pohybuje v rozpätí od 4 do 31 strof (5, 7, 10, 13, 14 a 15 strof 2 ×, 4 a 16 strof 3 ×, 8 strof 5 ×, ostatné strofy 1 ×).

Strofa predstavuje spravidla uzavretý tematický, kompozičný a syntaktický celok. Veršové a strofické presahy tvoria len malé percento (10,5 % veršových presahov a 8,2% strofických presahov).

Spevný sylabický verš pôvodných piesní má veľmi pestrú sylabickú a rýmovú strofickú schému (22 variantov). Zväčša ide o pravidelnú schému: 8a 8a 8a 8a, 8a 8a 10b 10b, 8a 8a 13a, 10a 10a 5b 10b, 11a 10a 9a 7b 6b, 12a 13a 6a 7b 6b, 16a 16a (všetky schémy 1 ×), 13a 13a 8b 13b (2 ×) a najmä 8a 8a 8a, 8a 8a

8b, 10a 11a 11b 12b (všetky schémy 4 ×). V siedmich piesňach zachováva izosylabizmus, ale rýmová schéma sa v strofách mení, neraz od strofy k strofe: 6+6+7+7+8+7+7 (s prevládajúcou rýmovou schémou a a b b c d c), 7+6+7+7 (s prevládajúcou rýmovou schémou a b c b), 13+13+7+6 (s prevládajúcou rýmovou schémou a a b a) a najmä štyri piesne s metrickým pôdorysom 8+6+8+6+8+8 (v jednej piesni prevláda rýmová schéma a b c c d d, v jednej a b c a b c b d b, v dvoch a b c b d d). V štyroch piesňach sa napokon uplatňuje nepravidelná sylabická a rýmová schéma, ktorá sa v jednotlivých strofách realizuje premenlivým metrickým aj rýmovým pôdorysom, napr. 10a 7b 6c 6d 7c 4c 6d 6d 7e 7e 8e — 10a 7b 6b 6b 6b 7c 4d 6b 6d 7d 7e 12e — 13a 7a 6b 7b 4b 12c 7c 7d 9d — 10a 7a 6b 6b 6c 4c 6d 6d 7e 7e 11e, 15a 5a 6a 9a 6b 10b 11c 9c — 14a 5b 6b 9b 16c 5c 6d 10d — 14a 5a 6a 9a 13 14b 5b 6b 9b — 14a 6a 6a 9a 18b 6b 6c 9c — 16a 5a 6b 8b 14c 5c 6c 9c 17d 5d 6d 9d.

V sylabickej strofickej schéme (3-16-slabičné verše) absolútne prevládajú 8-slabičné verše (47,21 %) nad 13-slabičnými (6,49 %), 10-slabičnými (7,12 %), 7-slabičnými (11,14 %) a 6-slabičnými (14,59 %). Určitá tendencia k sylabotónizmu sa prejavuje predovšetkým zostupným trochejským veršovým spádom.

Rýmy sú prevažne málo výrazné a nepresné. Sústreďujú sa na slová s menšou sémantickou hodnotou. Veľmi často sa zvukovo zhodujú len posledné slabiky (resp. samohlásky).

Gramatické rýmy (68,28 %) absolútne prevládajú nad rýmami negramatickými (24,14 %) a asonančnými (7,57 %). V gramatických rýmoch vstupujú do rýmových vzťahov prídavné mená (12,79 %), podstatné mená (38,36 %) a predovšetkým slovesá (44,23 %), v negramatických rýmoch zamená s prídavnými menami (12,79 %), podstatné mená s príslovkami (9,88 %), s prídavnými menami (14,53 %) a predovšetkým so slovesami (31,39 %) a v asonančných rýmoch (jednoslabičná, dvojslabičná a trojslabičná asonancia) predovšetkým podstatné mená (36 %). Vcelku prevažujú slovesá (30,65 %) nad podstatnými menami (28,76 %) a nad prídavnými menami (9,15 %). Veľký počet osobných zámen je výrazom básnickej emocionality a subjektivity. Negramatické rýmy sa združujú s gramatickými rýmami, asonančné rýmy s gramatickými rýmami, negramatické rýmy s asonančnými rýmami a pod. V rýmoch sa uplatňujú aj rozmanité zvukové efekty (najmä rýmové echá, epifyry a paranomázie).

Usporiadanie a rozloženie rýmov je prevažne združené (73,58 %) — trojrýmy, štvorrýmy a najmä dvojrymy (a a a, a a a a, a a, najčastejšie a a b b), aj trojrýmy kombinované s dvojrymami (a a a b b), resp. dvojrymy rozmanite kombinované (a a b a, a a b b c d c, a b c c d d). Nájdú sa aj prerušované rýmy (a b c d), najmä rozmanite kombinované (a b c b d b, a b c b d d). Pravda, v piesňach s nepravidelnou sylabickou a rýmovou schémou sa vyskytujú veľmi pestré kombinácie dvojrymov, trojrýmov a štvorrýmov s inými typmi rýmov (a b c d c c d d e e, a b b b c d b d d e e, a a b b b c c d d, a a b b c c d d e e e, a a a b b c c, a b b b c c d d, a a a a b b b b, a a a a b b c c, a a b b c c c c d d d d).

Silvánov básnický štýl je umnou syntézou kultivovaného ľudového, hovorového štýlu a najmä knižného kazateľského, didaktického štýlu. Staví na jednoduchých ľudových, hovorových alebo ľudovej hovornosti príbuzných stylistických prostriedkoch (napr. na ľudovej, hovorovej frazeológii: *sám všeko sežrati chce*, na obraznosti svetskej a ľudovej poézie: *blbé tělo, černé oči* . . .) a na biblických, žalmistických stylistických prostriedkoch, ktoré sú blízke ľu-

dovým, hovorovým prostriedkom najmä svojou konkrétnosťou a lapidárnosťou (napr. na básnických obrazoch prevzatých z Knihy múdrosti a zo žalmov: *Lodička plyne po mori, had sa plazí po kamení, ptáčkové letí v povetří... Jakžto kvítko najkražší, tak jsou všickni dnové naši...*). Je tým individuálnejší, konkrétnejší, svetskejší, emocionálnejší a expresívnejší, čím osobnejšia, intímnejšia je lyrika. Renesančnosť štýlu väzí hlavne v ľudových, svetských a originálnych básnických obrazoch (*Tak vy, zrádní falešníci, jenž stavíte šibeničí...*), ale možno ju nájsť aj v novom, sviežom, emocionálne vystupňovanom kombinovaní topických obrazov (*Kopajít mi jámu tmavou a kladouc nástrahu hltavou...*).

Príznačná pre štýl je najmä dvojčlenná amplifikácia a kumulácia, ktorou sa zobrazuje rozmanité životných javov, napr. nestálosť vecí a človeka (synonymické obrazové dvojice: *v bídě, psotě*). Emocionálnosť a expresívnosť sa dosahuje kombinovaním rozmanitých trópop a figúr, zväčša citovo exaltovaného a hyperbolizujúceho charakteru. Sú to predovšetkým epitetá (*přetěžká soužení; srdce smutná, truchlivá; hrozné útrpnosti*), metafory (*příkaz větruom pokušení, at jsou utišení*), personifikácie (*Mé žádosti ve vši zlosti sem i tam vandrují*), hyperboly (*pomoz z jezera hříchův, pokud se neutopím*), antitézy (*rozkošné utěšení v pláč, v bolest svou změnit*), klimaxy (*ze vši myslí, ze vši síly*), komparácie (*zuby svými huoř nežli had koušit*), deminutíva (*ptáčkové; kvítko; človíčku*), epizeuxy (*žádost těla, žádost očí*), anafory (*spomozíž [...] spomozíž*), interjekčné a exklamačné apostrofy (*ó jedovatí hadové*) a i.

Adekvátny štýlotvorný charakter má napokon lexika (*zármutek; srdečný nepokoj; marnost světa*), sentencie (*Lepší jest chudáček v své sprostnosti...*), anticke a najmä biblické exemplá (Epikures, Herkuliš, Eliáš, Elizeus, Jezábel a i.).

Silván predstavuje silnú básnickú individualitu. Vo svojej tvorbe sa usiluje prekonať tradičné, stredoveké ideovomelecke tendencie v duchu renesančnej poetiky. Vytvára tak hlboko prežitú osobnú intímnu lyriku, ktoré patrí k vrcholkom našej renesančnej poézie.

LITERATÚRA

- Bálenť, B.: *Nie Trnava, ale Borová je rodiskom Silvána*. Smena, 20, 1968.
 Brtáň, R.: *Štyristo rokov od smrti Jána Silvána*. Pravda, 6, 1973.
 Čaplovič, J.: *Literárne začiatky Jána Silvána*. Slovenská literatúra, 2, 1955.
 Čaplovič, J.: *Dve vydania Silvánových piesní*. Slovenská literatúra, 4, 1957.
 Čuprová, L.: *Neznámé druhé vydání Písní nových Jána Silvána*. Časopis Matice moravské, 74, 1953.
 Čuprová, L.: *Vydání Sylvánových Písní nových*. Slovenská literatúra, 5, 1958.
 Čuprová, L.: *Poznámky k životu a dílu Jána Silvána*. Litteraria, 1, 1958.
 Kouba, J.: *Zu den Liedern des Jan Sylvanus*. Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie, 11, 1966.
 Minárik, J.: *Slovenská renesančná lutna*. Bratislava 1982. *Plesne Jána Silvána*. Faksimilné vydanie B. Bálenť. Martin 1957.
 Vávra, I.: *Poznámky k životopisu Jana Sylvana*. Biografické štúdie, 2, 1971.

NEW SONGS BY JÁN SILVÁN

Both Slovak and Czech scholars mostly paid attention only to the life of Ján Silván. In this article we attempt to evaluate his poetry collected in the song-book *Písně nové na sedm žalmů kajících i jiné žalmy* [New Songs on Seven Psalms Penitential and other Psalms].

Silván's personal lyrics grows from the antagonistic tension between earthly and unearthly lives and the tension between real life and afterlife. This tension projects itself in the form of a conflict between the fulfilment of natural human wishes and their suppression springing from religious moral principles. In fact, it is an ideological conflict between new (Renaissance) and old (medieval) thinking. The poet's deep sorrow, discontent, anxiety, despair and mental disorder grow from the conflict resulting from the above mentioned tension. Silván does not restrict himself only to narrow personal problems, but he also gives attention to broader social phenomena. He interprets them from the viewpoint of ethics more generally understood. Silván's lyrics belongs to the best written in our Renaissance poetry.